

Měšťanské testamenty a pozůstalostní spisy

Testamentární praxe v královském městě Litoměřicích na přelomu 16. a 17. století aneb domnělý a nepořádný kšaft Mikuláše Hlávky

A testamentary practice in the royal city of Litoměřice at the turn of the 16th and 17th century or the imagined and messy testament of Mikuláš Hlávka

Kristína Sedláčková

ABSTRAKT

Ve Státním okresním archivu v Litoměřicích se sídlem v Lovosicích je deponován dosud nepublikovaný soubor originálů kšaftů z přelomu 16. a 17. století. Jedná se o jedinečný materiál pro lepší pochopení fungování testamentární praxe v královském městě Litoměřicích. Zajímavé je rovněž sledovat layout písemnosti se všemi jejími náležitostmi. Neocenitelným přínosem je dochování měšťanských pečeti, kterých se obecně zachovalo poskrovnu. Zdánlivou právní jistotu, kterou vzbuzuje formální vzhled kšaftů, však narušuje pohled do soudních akt, jež ukazují, že ani zapečetěný kšaft nezajišťoval dědicům jistotu získání svého dědického podílu.

ABSTRACT

In the State District Archives Litomerice in Lovosice, is deposited a previously unpublished set of original testaments from the turn of the 16th and 17th centuries. This is a unique material for a better understanding of the working of testamentary practice in the royal city of Litoměřice. It is also interesting to see the layout of the document with all its requirements. An invaluable asset is the preservation of townsmen seals, which have generally been scant. However, the apparent legal certainty engendered by the formal appearance of the testaments is undermined by the sight of the judicial files, which show that even a sealed testament did not provide heirs with security to acquire their inheritance.

KLÍČOVÁ SLOVA:

kšaft/testament; pečeť; vlastnoruční podpis; testamentární praxe; vysvědčení kšaftu; podání odporu; soudní proces

KEYWORDS:

testament; seal; handwritten signature; testamentary practice; certification of testament; filing of opposition; judicial proces

Královské město „*Litoměřice nad Labem*“, jak je tehdy nazývali místní měšťané, patřilo k významnějším městům Českého království s bohatou právní minulostí. Již od 13. století udržovali místní představitelé samosprávy vztahy s Magdeburem, centrem magdeburského práva, a postupně od nich jejich právní systém přejímali. Litoměřice se ve 14. století staly odvolací instancí magdeburské právní oblasti pro severní Čechy. Kmeti v čele s městským rychtářem velmi lpěli na svém „*vejsadním*“ postavení a úporně se bránili jakýmkoli panovnickým snahám o sjednocení práva v Českém království. Svůj boj dobojovali v roce 1610, kdy jejich stolice byla zrušena, stejně jako možnost soudit podle magdeburského práva. Pro všechna královská města se stalo závazné právo staroměstské kodifikované v Koldínově zákoníku.¹

Pro zkoumání testamentární praxe v Litoměřicích je období přelomu 16. a 17. století zajímavé nejen pro střet dvou městských práv, ale také pro poměrně velké množství dochovaných pramenů. Kromě knih kšaftů, Knihy vzdání a dalších městských knih² se dochovaly mezi aktovým materiálem městského

- 1 Základní prací k dějinám města Litoměřice zůstává Kotyza, Oldřich – Smetana, Jan – Tomas, Jindřich (edd.): *Dějiny města Litoměřic*. Litoměřice 1997; pro srovnání obou práv Jireček, Hermenegild (ed.): *Extrakt hlavnějších a přednějších artikuluov z práv Saských aneb magdeburských a Srovnání Práv Pražských s Právy magdeburskými*, *Spisy právnické o právu českém v XVI. století*. Praha 1883, s. 98–147. Výčet prací k testamentární praxi např.: Jirková, Pavla: *Testamentární praxe v Jihlavě v letech 1578–1624* (Testamenty jako prameny pro dějiny rodinných struktur, historickou demografií a sociotopografií), Praha 2011. Disertační práce, Ústav českých dějin, FF UK Praha; Vrtálková, Anna: *Zbožné odkazy v testamentech olomouckých měšťanů v pozdním středověku*, Olomouc 2015. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta; Holubová, Michaela: *Kutnohorské knihy testamentů do roku 1620*. (Diplomatická analýza pramenů základny), Hradec Králové, 2017. Diplomová práce. Katedra PVH a archivnictví, FF Univerzita Hradec Králové; Trnková, Eva: *Kouřimská kniha testamentů z let 1488–1514*, Hradec Králové 2024. Diplomová práce. Historický ústav. FF Univerzita Hradec Králové.
- 2 Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích (dále SOKa Litoměřice), Archiv města Litoměřice (dále AM Litoměřice), sign. IAF 2, *Kniha posledních vůlí (1576–1621)*; sign. IBw 1, *Kniha vzdání (1579–1724)*. Z dalších městských knih např. sign. IAh 1, *Knihy sirotčí a inventářů (1599–1657)*, sign. IAg 1, *Kniha smluv a porovnání dědičských (1591–1729)* aj.

archivu i originály testamentů obyvatel města Litoměřice i jeho předměstí,³ které doposud unikaly pozornosti badatelů. Jejich dochování je pro nás o to důležitější, že existují paralelně vedle knih testamentů. Vnitřní struktura testamentů byla věnována již velká pozornost a litoměřické kšafy se v tomto ohledu nijak neliší, proto bych chtěla svoji pozornost zacílit spíše na krátké představení jejich vnější podoby, kterou nám dochované knihy testamentů nezprostředkují, a následně prostřednictvím konkrétního příkladu upozornit na další možnosti vzájemné komparace s různými městskými knihami. Zatímco při četbě knihy kšaftů můžeme snadno získat pocit, že vše probíhalo poměrně hladce a bez problémů, při nahlédnutí do jiných pramenů se nám pocit právní jistoty začne pomalu vytrácet. Ale více nám k tomu za chvíli prozradí příběh Mikuláše Hlávky.

Ve Státním okresním archivu Litoměřice se nachází soubor čítající kolem 230 originálů testamentů z let 1559–1775. Jádrem tvoří kšafy z poslední čtvrtiny 16. století až z první poloviny 17. století, ze století následujícího se dochovalo pouze sedm originálů a pro období před rokem 1576 jen tři. Protože se jedná o poměrně dlouhé období a relativně velký soubor pro komparaci, rozhodla jsem se vybrat skupinu testamentů, která dobou vzniku koresponduje se zápisy v druhé Knize posledních vůlí (1576–1621). Celkově se jedná o 82 originálů, resp. 92, pokud budeme počítat i opisy (5), dodatky (4) nebo kšafy sepsané na jiném právě (1).⁴

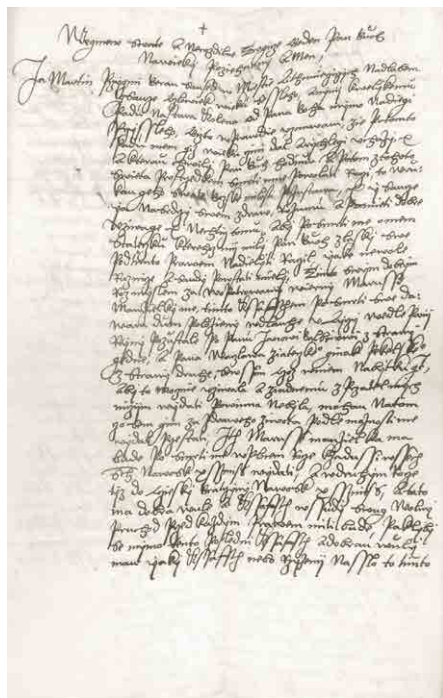
Originál kšaftu byl nejčastěji psán na dvojlist papíru (viz obr. 1), ojedinele vytvářel složku čtyř listů, která mohla být sešita. Dochované originály jsou čistopisy, kde tu a tam nalezneme drobné opravy chyb, jež mohly vzniknout nepozorností při přepisu předpokládaného konceptu. Úhledné české novogotické kurzivní písmo prozrazuje školené písaře, jen výjimečně si kšaft sepsal sám kšaftující (Jiřík Slezák, 1587; Melchior Baumgartner, 1599; M. Tomáš Kochan z Prachové, 1614; Václav Adamovic, 1621).

Testament často začíná invokační formulí, která někdy bývá zvýrazněna (písmo je větší, kreslené) a oddělena vynecháním jednoho řádku od následující intulace, jejíž první řádek, bez ohledu na dokončení slova, může být rovněž zvýraz-

---

Z knih testamentů se dochovala i kniha předcházející sign. IAF 1, Kniha posledních vůlí (1527–1576), stejně jako následující sign. IBx 1, Kniha posledních vůlí (1622–1726), ad. K testamentární praxi vzniklo velké množství studií, proto odkazují pouze na základní práci Hrubá, Michaela: „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Ústí nad Labem 2002; Jiřová, Kateřina – Doležalová, Eva (edd.): Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. 2006. Zde uvedena další literatura.

- 3 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, Seznam kšaftů (nezpracované). Originály testamentů jsou uspořádány abecedně, proto při jejich citaci budu uvádět jméno kšaftujícího a rok pořízení testamentu. Při citování úryvků budu osobní jména transliterovat.
- 4 Opisy: Mariana Hlávková (1609), Valentin Nysl (1614), Zikmund Michalovský (1614), Anna Rambousková (1614), Matyáš Šiška jinak Šimeček z Cejnova (1619); dodatky: Ondřej Podškolský (1606), Kryštof Tybl (1613), Bartoloměj Mudrak (1615), Salomena Leofartka (1618); na jiném právě: Salomena Leofartka (na litoměřickém a na geblickém, oba z r. 1618).

Obr. 1 Originál testamentu Martina Berana z roku 1599. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

Obr. 2 Jednoduchá písarská iniciála v invokaci a titulaci testamentu Anny Trejtlarové. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

něn. Někteří písaři dali literám „W“ („*We gmeno swate...*“) a „J“ („*Ja, XY*“) podobu jednoduchých iniciál (viz obr. 2 a 3), zpravidla se však spokojili pouze s mírně zvětšeným písmenem. Text je obsahově vystaven podle vzoru středověkých listin (arenga, promulgace, narace, dispozice atd.) a tvoří jednotný sloupec s větším levým okrajem připraveným pro případné marginální vsuvky a korekce. Jen někdy se projeví snaha o určité členění textu na odstavce, především v dílčích odkazech. Ani závěrečná datační formule není vyčleněna mimo plynulý tok sloupce. Podpis kšaftujícího se vyskytuje jen výjimečně.

Důležité bylo, aby obsah kšaftu zůstal utajen až do okamžiku publikování (veřejného přečtení před dědici), proto byl arch po sepsání testamentu složen. Z toho důvodu zůstala zadní strana nebo alespoň její dvě třetiny prázdné. Pokud byl dvojlist popsán i na zadní straně připojoval se k testamentu další prázdný list

Obr. 3 Jednoduchá písařská iníciaľa v invokaci a intitulaci testamentu Adama Jiskry. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

nebo dvojlist. Složením testamentu vznikla obálka,⁵ kterou kšaftující zapečetil. (viz obr. 4)

Z dochovaných 82 testamentů jich pouze pět nenese jakékoli stopy po zapečetění a na použití pečeti neodkazuje ani absentující koroborace na konci testamentu. I přes vysoký počet dokladů o původním zapečetění nalezneme dnes přitisktené pečeti pouze u 28 kšaftů.⁶ U zbývajících došlo v minulosti k jejich ztrátě. Vzhledem k tomu, že při otvírání kšaftů docházelo k odstřihování či odtrhávání pečeti, které ale i nadále zůstávaly pevnou součástí kšaftu (viz obr. 5), mohlo časem snadno dojít k jejich uvolnění a odpadnutí.

Litoměřičtí měšťané používali pečeti pod papírovým krytem, přičemž funkci papírového krytu vykonával vlastní list kšaftu podložený pečením voskem, a to červeným, zeleným nebo černým. Typáře měly různé tvary, nejčastěji osmiboké nebo oválné (11–18 × 10–16 mm), erbovní měšťané naopak používali typáře kruhové (o průměru kolem 25–27 mm).

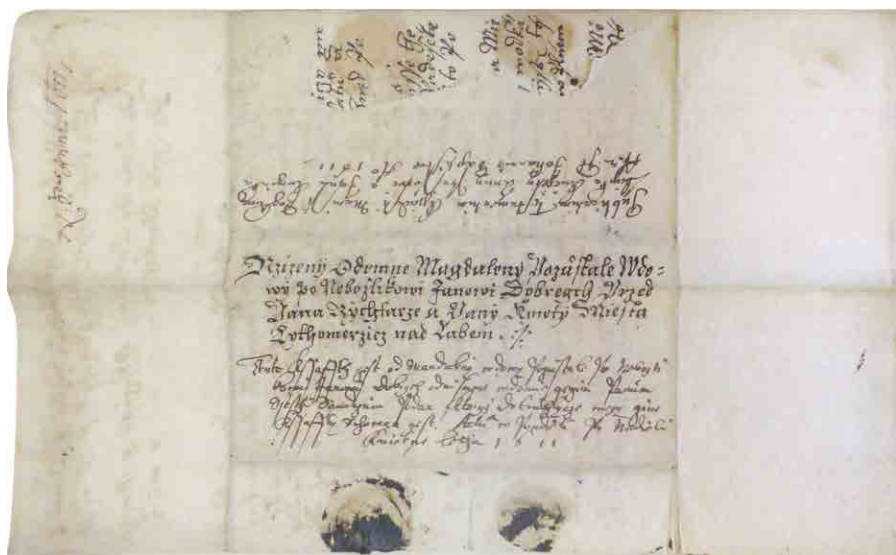
Malé sekrety nesly v pečetním poli štít s merkou, jednoduchými figurativními obrazci (vinný hrozen, orlice, jednorožec) nebo cechovním znakem. Nad štítem bývaly umístěny iníciaľy majitele sekretu, které nám umožňují ztotožnit pečeť s testátorem. V souboru se dochovala například pečeť kožešníka Jiřika Slezáka (GS), pekaře či koláčníka Havla Bílka (HB), ševce Jana Strnada (IS) nebo pečeti řezníků Adama Jiskry (AG) a Donáta řezníka (DR). (viz obr. 6) Pečeti erbovních měšťanů se dochovaly zřídka. Mezi nimi zaujme pečeť Veroniky Henychové Kamejkové z Pokratic, Jana a Adama Nosidlů z Geblic nebo Jiřika Houšky z Adlerperku. (viz obr. 7)

Na testamentech nacházíme nejčastěji přitisknutou jednu pečeť a to ve 40 případech, dvě nalezneme na 21 kšaftech a tři v 19 případech. I přes velké ztráty pečeti můžeme díky koroboraci zjistit, kdo pečeť k testamentu připojil.⁷ Pokud

5 Existovalo vícero způsobu skládání, ale převažuje jeden: jak horní, tak i spodní okraj archu přeložili směrem na střed a pak levou stranu, kde byl pevný okraj, doprava tak, aby na pravé straně zůstaly zhruba 4 cm, takto vzniklý pás se následně přeložil směrem doleva a zasunul dovnitř.

6 Z toho sedmnáct nese jednu pečeť, deset dvě a pouze u jednoho kšaftu se dochovaly tři pečeti.

7 Bohužel nemůžeme provést korekci s dochovanými otisky. Zdá se však, že u většiny případů koroborace odpovídala provedení, jen výjimečně narazíme na situaci, kdy se v koroboraci zmiňují tři pečetitelé, ale kšaft nese stopy pouze po jedné pečeteli nebo naopak, kdy koroborace

Obr. 4 Zadní strana testamentu Magdaleny Dobré ukazuje, jak byl kšaft původně složen. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

byl testátorem muž, přitiskl zpravidla svůj osobní sekret, případně požádal jednu, častěji dvě důvěryhodné osoby o připojení jejich pečeti. Pokud pečetila žena, je situace složitější. Ačkoliv zkoumaný soubor kšaftů nepředstavuje reprezentativní vzorek, ukazuje vcelku přesvědčivě, že ženy vlastnily osobní pečetidla poměrně zřídka. Aby svým kšaftům dodaly na důvěryhodnosti, požádaly nejčastěji rovnou dva muže o přitisknutí svých pečeti, a to i v případě, když byly majitelkami osobního sekretu.⁸ Kdo byly ony osoby „dožádané“, resp. v jakém byly vztahu k testátorovi, není vždy snadné určit. Pravděpodobně se jednalo o osoby, ke kterým měl kšaftující důvěru, ať už byly jeho příbuznými nebo jen osobami těšícími se ve městě vážnosti či prostými sousedy.

Přitisknutí vícero pečeti dodávalo kšaftu větší důvěryhodnost. Ze stejného důvodu se na počátku 17. století začínají rozšiřovat kšafty s vlastnoručním podpi-

uvádí jen testátora, ale kšaft byl očividně zpečetěn dvěma pečeti. V tomto případě by se mohlo jednat o dvě shodné pečeti testátora, jak to dokládá kšaft Adama Jiskry.

- 8 Nedokážeme vždy rozeznat, zda šlo skutečně o vlastní pečetidlo nebo jej žena získala až po smrti svého manžela. Dochovaly se pouze tři kšafty s jednou pečetí testátorky. Naopak ve čtrnácti případech žena nedisponovala vlastním pečetidlem a požádala dva muže o přitisknutí jejich pečeti, u devíti kšaftů koroborace dokládá, že vedle testátorky pečeti (ať už její osobní nebo zděděné po manželovi) byly přitisknuty pečeti dvou mužů.

Obr. 5 Zadní strana testamentu Donáta řezníka ukazuje, jak docházelo k otvírání, při kterém došlo k odstřížení papírového krytu tak, aby pečeti zůstaly i nadále pevnou součástí kšaftu. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

sem kšaftujícího. Prvním dochovaným kšaftem je testament Ezechieše Labušky z roku 1600. Pro zkoumané období, resp. léta 1600–1621 se dochovalo 17 kšaftů s vlastnoručním podpisem testátora, z toho ve třech případech šlo o kšaft ženy.⁹ Vlastnoruční podpis zvyšoval věrohodnost kšaftu, i když stále zatím jen ve spojení se sekretem.¹⁰ (viz obr. 8)

V souvislosti s kancelářskou praxí a právní legislativou bývaly na originály testamentů připojovány poznámky. Dostatek místa pro ně poskytovala prázdná plocha obálky. Standardně se jednalo o tři zápisy. První pravděpodobně pořizoval ještě písař kšaftu, který po složení obálky zapsal, o jaký dokument se jedná („kšaft, řízení, kšaft a poslední vůle“) a doplnil jméno kšaftujícího a několik dalších

- 9 Kšaft podepsala Anna Rambousková, Salomena Leofartová a Anna Trejtlarová. Obě poslední jmenované se podepsaly na dvou kšaftech, Salomena na právě litoměřickém a kebllickém, a Anna v kšaftu z roku 1613 a 1625. Pouze ve třech případech je podpis testátora následován i dvěma spolupečetiteli a jednou je kšaft podepsán pouze dvěma dožadovanými osobami, nikoli samotnou testátkou.
- 10 „Pro hojnější pak toho ku právu, aneb kdež by koliv toho potřeba ukazovala, důvěření a jistotu tuto mou vůli anebo kšaft segritem mým sem upěčetil a v něm se vlastní rukou podepsal.“ (Václav Adamovič, 1621).

Obr. 6 Pečeti litoměřických měšťanů: Adam Jiskra (řezník), Donát (řezník), Fabian Per (konvář), Havel Bílek (pekař, koláčník). (*Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.*)

Obr. 7 Pečeti litoměřických erbovních měšťanů: Jan Nosidlo z Keblic, Jiřík Houška z Adlersberka, Veronika Kamýková z Pokratic (*Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.*)

informací.¹¹ Druhý zápis odkazuje na akt předání kšaftu úřední instituci, tedy kmetům a městskému rychtáři. K tomu mohlo dojít několika způsoby. Kšaftující se mohl osobně dostavit k soudu na radnici a kšaft předat, nebo, pokud byl již vážně nemocen, mohl poslat pro zástupce kmetské stolice, aby k němu přišli a předat jim kšaft doma. Urození kšaftující, kteří nežili v Litoměřicích, ale měli zde své majetky, posílali své služebníky.¹² Písař pak na kšaft dopsal od koho, komu a kdy k podání došlo,¹³ příp. doplnil další informace.¹⁴ Předaný kšaft byl ulo-

11 V rámci tohoto článku, kdy se nevěnuji obsahovému rozboru testamentů, se nebudu hlouběji zabývat ani těmito poznámkami, které jsou známy z přepisů do městských knih.

12 „*Tento kšaft odeslán jest ku právu panu rychtáři a pánům kmetům města Litomierzicz nad Labem od urozené paní Anyžky Kaplirzowoy ze Zdiaru, po Janowi Masstalkowi z Czizkowicz, Girzikowi Petrowi z Czižkowicz, Matiegowi Ssusterle, služebniku pana Waczlawu Kaplirze z Sulewicz ve čtvrtek po svatodušních svátcích anno 1603.*“ (Anna Kaplířová ze Žďáru, 1603).

13 Např. „*Tento kšaft spečetěný jest od Donata řezníka panu rychtáři a pánům kmetům podán (nad kterýmžto sobě moci pozůstavuje, dle oznámení jeho) v středu po neděli Exaudi léta 1606.*“

14 K poměrně častým patří žádost kšaftujícího o zneplatnění předchozího kšaftu a ponechání si možnosti zrušit tento, pokud bude chtít svou závěť změnit. Někdy si kšaftující vzpomněl, že by rád něco doplnil, např. Matěj Dvořáček žádal, „*aby manželka jeho po smrti v roce bratřině české*

žen na radnici do speciální truhlice, kam se ukládaly zpečetěné kšafy. Teprve po smrti testátora mohl být kšaft otevřen a publikován.¹⁵ Veřejné čtení se odehrávalo na radnici a bylo určeno dědicům. Zprávu o tom nalezneme opět poznamenanou na obálce. Tento třetí zápis, tzv. publikační formule, bývá velmi prostý, zpravidla obsahuje pouze datum, kdy k přečtení došlo. Někdy písař doplnil i osobu, která publikování iniciovala, nejčastěji jí byla manželka/manžel či děti zesnulého, případně další dědicové.¹⁶ Originály testamentů zůstávaly i po publikování uchovávány ve složené podobě, jak naznačuje snaha písařů vtěsnat všechny tři zápisy na plochu obálky, příp. na její zadní stranu.

Pravost a důvěryhodnost kšaftů zaručovalo i jejich přepsání do městské knihy, v případě Litoměřic do Knihy posledních vůlí. Z celého souboru 82 originálů je v knize kšaftů přepsáno pouze osm, 52 je v knize uvedeno v souvislosti s podáním a uložením do truhlice a 22 kšaftů se vůbec nezmiňuje. Samotná Kniha posledních vůlí obsahuje pro stejné období kolem 1 000 zápisů.¹⁷

S tím souvisí i otázka, kdy a za jakých okolností docházelo k vkladu testamentů do městské knihy. Na ni není lehké odpovědět. V případě, že by vše probíhalo řádně, bychom mohli očekávat, že po smrti testátora bylo požádáno o přečtení kšaftu, poté následovala doba šesti týdnů k podání odporu, a když nikdo odpor nepodal, byl kšaft stvrzen a mohl být vložen do městské knihy. Vzhledem k tomu, že se v knize kšaftů nacházejí i mřežované testamenty, které byly na žádost testátora překancelovány (zrušeny), nebyl naznačený postup striktně dodržován. Naopak ani výslovné přání testátora, aby jeho kšaft byl přepsán do příslušné městské knihy, jak v mnoha případech dokládají originály testamentů, nebylo vždy respektováno. Zdá se, že rozhodující roli hrálo, zda byl kšaft napadnut nebo stvrzen.

Jedním z kšaftů, který vyvolává otázky, je kšaft Mikuláše Hlávky. Je napsán pouze na jediném listě papíru. I když je text velmi stručný, nijak nevybočuje z běžného standardu. Na rubové straně však obsahuje jen jeden záznam, z kterého se dovídáme, že jistá Maruše Poláková na základě nařízení apelačního soudu podala Mikulášův kšaft k městskému soudu, kde byl ještě téhož dne publikován.¹⁸ Také jednotlivé sklady papíru ukazují, že kšaft byl složen jinak, než bylo

---

pět kop mš. vydala.“ (Matěj Dvořáček, 1609). Zajímavé jsou informace procesního rázu, ty se však vyskytují zcela ojediněle, stejně jako dodatky informující nás o testamentární praxi, např. doklad o nošení pečetního prstenu, neboť když Jan Adamovic nechal přečíst svůj kšaft, *snáv sám z ruky své cekryt, jej spečetiti žádal.* (Jan Adamovic, 1616)

15 V případě, že kšaftující přinesl nový kšaft, byl mu předchozí vrácen.

16 Např. „*Publikován k žádosti Anny, N. Donata řezníka pozůstalé manželky, a Lydimily, Kasspara Kocha manželky, v pondělí po památce Mistra Jana Husy léta 1606.*“ (Donát řezník, 1606).

17 Rozboru této Knihy posledních vůlí se věnuji ve své disertační práci.

18 „*Marusse Polakowa vedle resoluti J. M. C. zřízených pánů a rad nad apelacími složila jest k právu kšaft tento N. Mikulasse Hlawky feria 4 post Misericordias Domini anno 1610*“ [28. dubna 1610], „*kterýž i téhož dne přečten jest*“.

pro Litoměřice obvyklé. Byl přeložen v půli a pak z každé strany přehnut na střed, nevytvořil tak pevnou obálku. Nenalezneme zde ani žádné stopy po zpečetění, ačkoliv, jak dále uvidíme, Mikuláš Hlávka pečetidlo vlastnil. (viz obr. 9) V Knize posledních vůlí tento kšaft nedohledáme, nachází se zde však záznam o podání kšaftu jeho manželky Maruše Hlávkové. Ani on nebyl do knihy přepsán, ale dochoval se v originálu.

Zdánlivě dlouhá doba, která uplynula mezi sepsáním kšaftu (21. ledna 1609) a jeho podáním, resp. publikováním (28. dubna 1610) ještě nemusí nic znamenat, neboť k předání kšaftu nemuselo docházet bezprostředně po jeho sepsání. Ale zápis, že kšaft byl soudem přijat až po nařízení apelačního soudu, jasně prozrazuje, že již samotné podání kšaftu provázely komplikace.

Mikuláš Hlávka nepatřil mezi městskou elitu. Bydlel na předměstí na Králově Hase a provozoval krejčovské řemeslo.¹⁹ Se svojí ženou Marianou neměl žádné děti, resp. žádné ho nepřežily, a proto veškerý majetek odkázal jí. Co se tedy stalo a kdo byla Maruše Poláková, která se soudila o dědictví po Mikulášovi Hlávkově? Částečnou odpověď nalezneme již v kšaftu Mariany, která zde prozrazuje, že vede u místního soudu spor o dědictví po svém manželovi, který jí „*na smrtné posteli leže před dobrými a poctivými lidmi*“ všechno odkázal. Protože je nemocná jmenuje svým plnomocníkem Jana Poláka, svého švagra, a hlavní dědičkou svého i manželova majetku jeho ženu Maruši a jejich děti. Maruši nazývá svou tetou, mohlo by se tedy spíše jednat o její neteř, jak naznačují jiné litoměřické kšafy.²⁰ S kým se ale soudí a kdo vnesl právní nárok na dědictví po jejím manželovi, nám ani její kšaft neprozradí.

Právě tady se ukazuje význam a informační bohatství dalších městských knih, zejména knih soudních sentencí.²¹ Tyto knihy byly vedeny u kmetského soudu a zapisovaly se do nich právní spory mezi jednotlivými obyvateli (o náрек cti, o nepovolenou stavbu) nebo s představiteli města, nejčastěji s královským rychtářem o odúmrtí.

K případu Mikuláše Hlávky nacházíme první záznam z 3. února roku 1609, kdy se císařský rychtář Matyáš Šiška z Cejnova, dva úředníci nad obecními důchody, Matěj Věšťanský a Martin Lukasů, spolu s městským rychtářem a kmeti vypravili do domu zemřelého Mikuláše. Zde před vdovou Marianou ohlásili „*právní přípověď*“ (nárok) na jeho majetek. Protože podle nich Hlávka zemřel bez kšaftovního pořízení, měla připadnout jako odúmrtí polovina majetku císaři, kterého zde zastupoval císařský rychtář, a druhá polovina městu, jež zde reprezentovali úředníci nad obecními důchody. Zároveň byla zpečetěna světnička

19 SOkA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. I Af 2, Kniha posledních vůlí (1576–1621), fol. 133r.

20 V litoměřických kšaftech se setkáváme s používáním termínu „teta“ nejen v dnešním smyslu, ale mnohem častěji ve významu „neteř“.

21 Pro léta 1609–1611, kdy probíhal spor o kšaft Mikuláše Hlávky, srov. SOkA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. I Ac 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612).

a v protilehlé komoře, kde Mariana spala, „tři trubky veliký na nohách, item dva sudy piva hořkýho..., item dole ve spilce osm sudů bílýho vína“.

Ačkoliv představitelé města neuznali nárok Mariany na dědictví po jejím muži, vyzvali jakousi Kateřinu Procházkovou z Nového Města pražského, aby se přihlásila o dědictví.²² Kateřina této možnosti velmi rychle využila a již 9. února pohnala před soud jak císařského rychtáře a úředníky nad důchody obecními, tak i Marianu. Zároveň se přihlásila k veškerému dědictví po Mikuláši Hlávkovi, neboť má „jakožto krevní přítelkyně po strejci svém vlastním lepší právo“.

Salomena Laufartka

M. Zikmund Mich.
Michalovský Heniochus

Jan Nosidlo z Keblic

Matyáš Šiška z Cejnova

Ezechiáš Labuška

Václav Adamovic
Jiří Houška z Adlerperku

Jan Nosidlo z Keblic

Obr. 8 Vlastnoruční podpisy litoměřických měšťanů: Salomena Laufartka, M. Zikmund Michalovský Heniochus, Jan Nosidlo z Keblic, Matyáš Šiška z Cejnova, Ezechiáš Labuška, Václav Adamovic, Jiří Houška z Adlerperku. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

22 6. února 1609. SOkA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 50r.

sestře Kateřině Lechové.²⁷ Následujícího dne došlo k sepsání inventáře. Ten byl velmi chudičský, obsahoval jen soupis několika kusů cínového nádobí.²⁸

Spor mezi Marianou Hlávkovou, císařským rychtářem a úředníky nad důchody obecními poměrně rychle skončil, neboť Mariana během osmitýdenní doby, kdy měly obě strany vypracovat důkazy proti sobě navzájem,²⁹ zemřela. Poučena, jak složité je uhájit majetek pro své blízké, když není učiněna a řádně podána závěť, sama před svou smrtí podala kšaft podle litoměřického „starobylého“ obyčeje. Protože již byla vážně nemocná, poslala pro městského rychtáře a kmety, aby k ní přišli do jejího domu, kde jim podala zpečetěný kšaft. Zároveň jmenovala svého plnomocníka, Jana Poláka suknakrojčiče, aby ji ve všech sporech zastupoval, tedy nejen ve sporu s císařským rychtářem a úředníky nad obecními důchody, ale i se sestrami z Prahy a Dorotou Francovou, a po její smrti aby spor vedl ve prospěch své manželky a jejich dětí. K sepsání a podání kšaftu Mariany Hlávkové došlo 6. května 1609.³⁰ Originál kšaftu nese všechny náležitosti. Původně byl zpečetěn třemi sekrety: Mariana použila pečeť svého muže Mikuláše a nadto požádala „dvouch dobrých lidí“, Vavřince Světského a Šebestiana Purkyně, aby její kšaft podepsali a zpečetili.³¹ Dne 11. května byl kšaft publikován³² (viz obr. 10).

Po smrti Mariany se žalující strany ohradily proti plnomocenství Jana Poláka, kterého nepovažovaly za pokračovatele ve sporu o majetek po Mikulášovi. Smrtí Mariany pro ně tento spor skončil. Rychtář i úředníci požádali, aby se mohli ujmout Mikulášova majetku. Kateřina Procházková, Dorota Rokytová i Dorota Francová zároveň napadly kšaft Mariany Hlávkové a obeslaly Maruši Polákovou k soudu.³³ Ta jmenovala svého muže svým plnomocníkem ve všech sporech, tedy o statek po Mikulášovi Hlávkovi a o kšaft nebožky Mariany Hlávkové a to

27 Tamtéž, fol. 60v. Zde můžeme rozeznat, že se prosazuje hluboce zakořeněná představa o dědění ženské výbavy (grod) po ženské linii, ačkoli sami litoměřičtí měšťané se snažili tuto tradici zrušit již prostřednictvím privilegia Vladislava Jagellonského. Srov. SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. L 30 (12. března 1506)

28 21. března 1609 „*k snažné žádosti*“ Mariany došlo k odpočetění světničky a k inventování „*některých surskův*“ po Mikulášovi. Bohužel nebyl pořázen soupis celého majetku, ale jen několika kusů nádobí, které byly poté vloženy do bílé truhly a odneseny do komory, kde Mariana spí. Než byla truhla zapečetěna, vyndali jedno umyvadlo s jednou měděnicí, tři malé misky a jednu hranatou polopínetní konvičku a dali to Marianě k užívání. Srov. SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAh 1, Knihy sirotčí a inventářů, fol. 77v–78r. Jednalo se pravděpodobně o osobní věci Mariany.

29 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 76v.

30 Tamtéž, fol. 83r–83v.

31 Do dnešního dne se dochovaly dva otisky sekretních pečeti, obou spolupečetitelů.

32 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 84r. Jan Polák okamžitě požádal o převzetí statku, ale z hlediska práva musel počkat, zda někdo nevloží odpor. To se také později stalo.

33 Tamtéž, zápis z 20. května 1609, fol. 87r.

s císařským rychtářem, úředníky nad důchody obecními,³⁴ s Kateřinou Procházkovou, Dorotou Rokytovou a Dorotou Francovou.

Teprve 29. května 1609 se poprvé setkáváme s přímým dokladem existence kšaftu Mikuláše Hlávky,³⁵ tehdy se chtěl Jan Polák odvolat k apelačnímu soudu, neboť císařský rychtář s úředníky nad důchody obecními bránili předvolání svědků, kteří měli kšaft vysvědčit, a lhůta k tomu určená již uplynula. Naopak litoměřičtí soudci vnímali Polákovu snahu jako neoprávněné prodlužování soudu a žádali po něm zaplacení pokuty.³⁶

Spor se rozvětvil do několika vedlejších kauz, ke kterým je poměrně málo zpráv a ty, co jsou, jsou velmi stručné. Proto je velmi zajímavé, když se v soudní knize občas objeví přepis nějakého dokumentu. Dochoval se nám například list apelačnímu soudu, který byl odeslán 11. září 1609 kmetskou stolicí³⁷ a který reagoval na dotazy soudu ve věci supliky Jana Poláka. Kmeti odpověď koncipovali jako obhajobu nejen svého postupu, ale především magdeburského práva. Nesmíme zapomínat, že soud se odehrával právě v době, kdy na Pražském hradě již od 25. května probíhal sněm, který chtěl s konečnou platností sjednotit městské právo v Českém království, a tudíž zrušit magdeburskou právní oblast, pro niž byly Litoměřice v rámci Čech nejvyšší odvolací instancí. Proto se také v tomto listě klade takový důraz na vyzdvížení starobylosti kmetské stolice a jejích pravomocí.

Kmeti v něm nejprve shrnuli průběh událostí: podle nich Mikuláš Hlávka zemřel „bez učinění pořádného porřízení kšaftovního“, a proto zcela oprávněně („*dle Instructi a povinnosti své*“) císařský rychtář na místě císaře a úředníci nad obecními důchody na místě obce učinili právní příповěď na pozůstalý, nekšaftovaný statek, každý na jednu polovici podle „*Privilegium a obdarování císaře Karla IV. vo odoumrtech*“, a některé truhly zpečetili a zinventarizovali. Poté do toho vstoupila vdova Mariana, „*chtějíc náky spis domnělý a nepořádný pod jménem kšaftu přednáseti a proti nim ho užít*“.

Je zajímavé, že ačkoliv byla soudcům dobře známa listina Karla IV. z roku 1372,³⁸ neboť se s touto argumentací setkáváme i v jiných sporech či přímo v testamentech a její přepis nalezneme i v kopiáři privilegií³⁹ z této doby, používají privilegium k nesprávné argumentaci.

Privilegium Karla IV. bylo Litoměřickým uděleno 19. září 1372, stejně jako dalším královským městům. Obsahuje v sobě dvě důležité výsady. Jednak právo

34 S nimi jen ve věci statku po Mikulášovi Hlávkově, neboť Maruše se jich 25. května 1609 zeptala, zda i oni zpochybňují kšaft Mariany a dostalo se jí záporné odpovědi, stejně jako od rychtáře a kmetů. Tamtéž, fol. 88v–89r.

35 Tamtéž, fol. 90r–90v.

36 Tamtéž, zápis z 26. června 1609, fol. 98r.

37 Tamtéž, fol. 118v–120v.

38 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. L 10 (19. září 1372).

39 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, Kopiář - kniha opisů privilegií a smluv z let 1235–1591, inv. č. 62/254, fol. 95r–96v (český překlad), 96v–97v (přepsán latinský originál).

kšaftovat, které do té doby bylo zcela individuální a nyní mělo platit pro všechny měšťany a obyvatele města, ale v souladu s právem daného města, v Litoměřicích tedy v souladu s magdeburským právem. Druhou výsadou bylo, že pokud by měšťan zemřel bez uzavření kšaftu, pak má majetek připadnout na nejbližší příbuzné zemřelého obojího pohlaví trpící s městem, a to podle práva staroměstského.

Pokud kšaft Mikuláše Hlávky kmeti neuznali, musela platit druhá výsada a podle staroměstského práva měl majetek připadnout manželce, resp. jeho jedna třetina.⁴⁰ Zdá se však, že si Litoměřičtí i druhou výsadu Karlova privilegia vykládali podle litoměřického práva a manželku nepovažovali za blízkou (pokrevní) příbuznou. Ustanovení, že jedna polovina majetku připadá císaři a druhá obci, souvisí až s privilegiem císaře Rudolfa II. z roku 1577, který královským městům navrátil alespoň polovinu odúmrti poté, co jim císař Ferdinand I. v důsledku stavovského povstání (1547) odebral právo na odúmrtí.

Kmeti v další části listu vysvětlují, proč vnímají Mikulášův kšaft jako nepořádný, a při té příležitosti opět upozorňují na privilegované postavení kmetické stolice: „*Protože při této obci a právě, též při starožitné a vejsadní JMC stolice kmetské se takovej řád a způsob chválitebnej, jistejmi privilegijmi od slavnějch pamětí císařův a králův nad pamět lidskou i od nynějšího císaře a krále, pána našeho nejmilostivějšího, zstvrzený zachovává, že jeden každý, kdož by koliv jaké řízení neb kšaft o statku svém učiniti chtěl, že to může ve dne i vopůlnoci posílč sobě pro nás, rychtáře a kmetův, učiniti, také do tyhodne držíváme třikráte soudy na rathauze a tu jeden každý též může předstoupiti a o svém statku buď oustně, neb listovně řídit i kšaftovati dle své svobodné vůle, takže v tom žádného skrácení lidé nemají.*“

Vidíme, že zásadním problémem pro kmety bylo porušení tohoto pravidla vysvědčení kšaftu úředními osobami. Podle Jana Poláka vysvědčily kšaft dvě důvěryhodné osoby, jak to bylo možné podle staroměstského práva, ale kmeti se tomuto způsobu tvrdě bránili: „*jak by týž suplikant [Jan Polák] chtěl, aby někdo z sousedův aneb kdokoliv jinej, nemaje k tomu obzvláštní povinnosti a přísahy jako my, rychtář a kmeti, kteříž těžkejmi povinnostmi JMC zavázání jsme, vysvědčovali kšaft.*“ Zdůraznili, že Mikuláš, který byl dlouho nemocen, měl dostatek času, aby se tak zachoval. Kdyby dovolili tyto novoty, nastaly by velké zmatky. Navíc každý, když je přijímán k měšťanství, za měšťana, musí slibovat poslušnost purkmistru i konšelům. Ale „*Jan Polák, maje pamatovati na svou přípoověď měšťanskou, toho jest neučinil, nýbrž raději cizími zvyklostmi a městy se řídit (kdež ten statek N. Mikuláše nepřináležít) chce a náš litoměřický řád, způsob a obyčej, nímž my všeckni se řídíme a chováme, opomínati a novej způsob proti privilegijm a obdarováním našim uvéstí usiluje.*“

40 Druhá výsada přesně zněla, že pokud by měšťan zemřel bez uzavření kšaftu, pak má majetek připadnout na nejbližší pokrevní příbuzné zemřelého, tedy i v případě staroměstského práva tehdy platilo, že manželka nemá nárok na manželovu pozůstalost, pokud muž nekšaftoval.

Dále se zde vysvětluje, proč Kateřina s Dorotou i Dorota Francová učinily odpor kšaftu Mariany: neboť ta odkazovala i statek po Mikulášovi, ač jí nebyl dosud přiznán, a tedy kšaftovala s cizím majetkem. Na druhou stranu upozorňují, že co se týče vlastního majetku Mariany, ten již Jan Polák se svou ženou užívají bez překážek. Na závěr kmeti prosí, aby vrchní soud respektoval jejich práva a nepodlamoval jejich autoritu.

Přesto ani takto naléhavá slova neovlivnila představitele apelačního soudu a ti rozhodli, že kšaft Mikuláše má být publikován.⁴¹ Kmeti se s tím však stále nechtěli smířit („*poněvadž se tu některého způsobu prve nebejvalého dotýče*“)⁴² a napsali další list, apelující na místní zvyky a právo a nebezpečí zmatku.⁴³ Pro litoměřické kmety byl případ jasný a chtěli pokračovat dál v soudním procesu. Ale ani Jan Polák se nehodlal vzdát, opět se odvolal. Když 22. února 1610 byly čteny jeho argumenty k apelačnímu soudu, rozzlobily soudce natolik, že dali Maruši zavřít do šatlavy pro tupení soudu.⁴⁴

Dne 12. března opět dorazilo nařízení z apelačního soudu, aby soudcové umožnili kšaft publikovat. Když se Maruše dotazovala, kdy bude možné kšaft vysvědčit a publikovat, kmeti ji opravili, že v nařízení se o vysvědčení nic neříká, pouze o přečtení.⁴⁵ K tomu nakonec došlo až 28. dubna.⁴⁶ Dorota Francová jej obstavila 12. května, tedy v nejzazším možném termínu,⁴⁷ a během dalších čtrnácti dnů měla podat spis s příčinami svého odporu. Když ani poslední den lhůty spis nepřinesla, byla soudně vyzvána, aby spis doložila do západu slunce. Teprve 16. června chtěla Kateřina Procházková spolu se svou sestrou napadnout kšaft Mikuláše Hlávky. Svoji pozdní reakci zdůvodňovaly, že nevěděly o publikování kšaftu. Přesto jim soudcové museli odpovědět, že jejich právo bylo již promlčeno.⁴⁸

Jedním z vedlejších soudních procesů byl spor o kšaft Mariany Hlávkové. Maruše Poláková bránila soudnímu procesu, dokud nedojde k publikování kšaftu Mikuláše Hlávky. Když konečně proběhlo čtení kšaftu a protistrana chtěla v procesu pokračovat, střetly se ve výkladu, co publikování Mikulášova kšaftu znamená.

41 18. listopadu 1609. SOkA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 125r.

42 Tamtéž, fol. 135r.

43 Tamtéž, zápis z 29. ledna 1610, fol. 139r–140r.

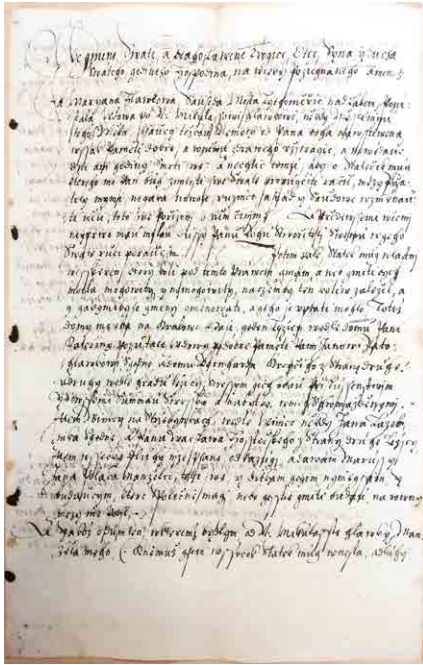
44 Tamtéž, fol. 146r–146v.

45 Nařízení apelačního soudu bylo sepsáno 5. března. Tamtéž, fol. 150r a 156r.

46 Tamtéž, fol. 156r. Jedním ze svědků byl Vavřinec Světský, který měl mít kšaft doma. Tamtéž, fol. 154v–155r.

47 Tamtéž, fol. 156r. Další reformované nařízení apelačního soudu ohledně publikování Mikulášova kšaftu dorazilo 26. května. (tamtéž, fol. 162r) K tomu srov. Národní archiv (dále NA), fond Apelační soud v Praze (dále AS), inv. č. 129, Knihy ortelů (česká řada), rok 1610, fol. 43v–44r.

48 SOkA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 165v–166r.

Obr. 10 Ukázka z testamentu Mariany Hlávkové z roku 1609. (Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Litoměřice, Seznam kšaftů, bez sign.)

Zatímco Maruše považovala publikování kšaftu za jeho vysvědčení a podle ní tedy zanikal odpor proti kšaftu Mariany, která tak měla oprávnění nakládat s majetkem svého muže, protistrana považovala i nadále kšaft Mikuláše za *nepořádný* a kšaftování s jeho majetkem za neoprávněné. Požadavky Maruše vnímala jako zbytečné protahování soudu.⁴⁹ 16. června proto vynesli soudci rozsudek ve prospěch Doroty. A tak se Maruše opět odvolala do Prahy a o měsíc později přišlo „*reformatum*“.⁵⁰

Během doby, kdy Dorota Francová obstavila kšaft Mikuláše Hlávky, došlo k zániku litoměřické kmetské stolice a na její místo byl zřízen úřad šestisoudců,

49 Tamtéž, fol. 162r–162v. S tím souvisela i další další kauza o *pokutu zmatku pro prázdné pře vedení*. Tamtéž, fol. 201r, 208v, 212r–212v, 214v, 215r, 216v, 217v, 225r. 16. května 1611 vydán rozsudek, že Dorota Francová není Janu Polákovi povinna žádnou pokutou; tento ortel konfirmován 24. ledna 1612, srov. tamtéž, 235v–236r, 237r, 238r, 239r, 242v.

50 25. června byla zpečetěna akta do Prahy (tamtéž, fol. 167v), reformatum sepsáno 12. července (tamtéž, fol. 164v–165r), čteno 16. července (tamtéž, fol. 173v); srov. NA, AS, inv. č. 129, rok 1610, fol. 56r.

který měl soudit již podle práva staroměstského. Ačkoliv to znamenalo zánik magdeburské právní oblasti na území Čech, ve skutečnosti se prvních pár let nic podstatného nezměnilo: místo šesti kmetů soudilo šest soudců, kteří se mnohdy neproměnili ani personálně, a tak soudní řízení probíhala podle stejných pravidel. Dobře to dokresluje i probíhající kauza s kšaftem Mikuláše Hlávky. Když si Dorota Francová 30. června 1610 vyžádala tzv. „*vynesení paměti*“, odvolávali se šestisoudcové na své předchůdce a soudní proces shrnuli: Mikuláš nepodal žádný (řádný) kšaft rychtáři ani kmetům a nenachází se ani v městských knihách; naopak Dorota podala odpor proti (nepořádnému) kšaftu Mikuláše i kšaftu jeho ženy Mariany; za to, že soudní spor stále není ukončen, může Maruše Poláková, která brání dalšímu procesu; navíc kšaft Mikuláše Hlávky byl podán teprve nedávno a nedošlo k tomu za jeho života. Proti oprávněnosti právního nároku Mariany na pozůstalost po svém manželu staví skutečnost, že se nic neví o tom, že by Mikuláš, když si bral Marianu, tehdy Rouskovou, jí dal zapsat nějaké věno.⁵¹ Vše je tedy stále nahlíženo z pohledu magdeburského práva.

Dalším zajímavým dokumentem je přepis argumentů Maruše Polákové a Doroty Francové. Žena, která bývala kdysi Mikulášovou švagrovou a která na počátku sporu požadovala pouze stříbrný pás, se nyní, kdy zbyla jako jediná sporná strana, dožaduje veškerého majetku po Mikuláši Hlávkově a tvrdí, že je jeho *krevní přítelkyně* a v duchu magdeburského práva požaduje grod po svých sestřích, Anně a Kateřině, hájíc se, že ji Kateřina zahrnula do svého kšaftu, ale Mikuláš jí nic nedal. Naopak Maruše využila skutečnosti, že se nyní již zcela legálně musí i Litoměřice řídit právem staroměstským, a argumentuje, že pokud Dorota neuznává Mikulášův kšaft, „*tehdy že by všickni ty artikulovalé práv městských JMC od pánův Pražan do rukou presentovaných a od JM schválených D. 42., D. 43., D. 44. za nic státi a v nic obráceny býti musily*“. Dále rozporuje, že nemůže být s Mikulášem pokrevně příbuzná jen proto, že si jej vzala její sestra. Také co se týče šatů a stříbrného pásu s jablkem po její sestře Kateřině, zdůrazňuje, že neví nic o existenci takového kšaftu, a podivuje se, že se Dorota ozývá teprve nyní, když její sestra je mrtvá již mnoho let a mohla to tedy řešit přímo s Mikulášem. Přesto zněl závěrečný verdikt domácího práva opět v neprospěch Maruše.⁵² Takový rozsudek nemohla Maruše přijmout a opět se odvolala. Teprve v srpnu

51 Tamtéž, fol. 133v–134r (14. prosince 1609), fol. 170v–171r (30. června 1610).

52 Tamtéž, fol. 203r–203v: „*Poněvadž se to z Actum a Allegat této pře patrně vyhledalo a našlo, že předešle rychtář a kmeti dle práv a zvyklostí obyčejův města tohoto nad paměť lidskou užívajících k jednomy každému, kdož toho žádostiv byl, na kšafy jsou buď ve dne, neb v noci chodívají, je přijímali, vysvědčovali a rozsuzovali, jakož pak nařizování ouřadu šestipanského všemi třmi stavy království tohoto českého tímto sněmem jminulým též o kšaftích vším tím způsobem, jakž předešle kmeti užívali, dosti obšírně a vejslovně na časy budoucí a věčně nařizováno jest...*“

roku 1611 přišel reformovaný ortel:⁵³ kšaft nebožtíka Mikuláše Hlávky se potvrzuje. Proces se nezadržitelně blížil ke konci. Dorota požádala sice ještě odvolací soud o vysvětlení (23. září), ale k žádným změnám již nedošlo, a tak Jan Polák mohl vyžadovat vykonání rozsudku. I zde se patrně musel odvolat k apelačnímu soudu, ale nakonec dosáhl svého. Na základě soudního nařízení vešli soudcové 16. listopadu do domu nebožtíka Mikuláše a „*ty svršky, kteréž tak upečetěné byly, jsou odpečetili, a jeho, Jana Polaka, v dům i v svršky jsou uvedli*“.

Dne 15. prosince 1611 byla pak uzavřena mezi oběma stranami přátelská smlouva.⁵⁴ Její iniciátorkou byla Dorota Francová. Jan Polák vyčísil svoje náklady za vedení soudu na čtyři sta kop míšeňských, čehož se Dorota zalekla, neboť „*za příčinou toho soudu téměř k schuzení přivedena jest*“. Nakonec se jejím zastáncům podařilo domluvit na pouhých 60 kopách míšeňských, které měla zaplatit až příští rok ve dvou splátkách, a dokonce Jan Polák měl sám zaplatit svého zástupce. Protože u odvolacího soudu dosud ležela apelace o pokutu pro zbytečné vedení sporu, bylo domluveno, že ať dopadne jakkoli, nebude se již řešit.⁵⁵

Během tří let probíhajícího sporu se situace výrazně proměnila a zánikem magdeburské právní oblasti a přechodem na jednotné pražské městské právo se právní situace v Litoměřicích ještě zkomplikovala. Zatímco šestisoudcové, nástupci kmetské stolice, pokračovali v duchu svých předchůdců, právní zástupci jednotlivých měšťanů již poměrně brzy (od konce 16. století) přinášeli znalost Koldínových práv, která nabízela lepší pozici pro dědice (především ženy-manželky) a jasnější a přehlednější právní systém, který však představitelé kmetské stolice (šestisoudců) nechtěli přijmout a (konzervativně) trvali na svém privilegiovaném postavení jako jediných oprávněných přijímat a vysvědčovat kšafty.

Komparací originálů testamentů, knih testamentů a knih soudních sentencí můžeme lépe pochopit závěrečnou fázi testamentární praxe, která při studiu samotných knih kšaftů není zachytitelná. Zatímco plynulý sled prepisovaných kšaftů, doplněný o datum publikování, navozuje dojem, že víceméně vše probíhalo harmonicky, četnost soudních procesů o „*nápady*“ kšaftů v knihách soudních sentencí nám prozrazuje, že situace byla daleko složitější a že císařský rychtář spolu s úředníky nad městskými důchody na přelomu 16. a 17. století hojně využíval svého práva přihlásit se o odúmrtí a zpochybnit jakýkoli kšaft, který nebyl „*řádně*“ podán, tedy do rukou představitelů kmetské stolice, později šestisoudců.

53 Napsán 9. srpna, publikován 26. srpna 1611. Již 11. června 1611 apelační soud potvrdil, že kšaft Mikuláše se při sepsání svého kšaftu „*vedle vyměření práva Království českého zachoval*“ a proto jej uznali za pořádný. NA, AS, inv. č. 129, rok 1611, fol. 10v–11r.

54 SOKA Litoměřice, AM Litoměřice, sign. IAg 1, Kniha smluv a porovnání dědických (1591–1729), fol. 134r–135r.

55 Tamtéž, sign. IAc 6, Knihy sentencí soudní (1608–1612), fol. 134r–135r.

ZÁVĚR

Pro královské město Litoměřice se z přelomu 16. a 17. století dochovalo poměrně velké množství písemných pramenů, které lze využít pro bližší pochopení testamentární praxe. Kromě městských knih se dochovaly i originály testamentů, které až dosud unikaly pozornosti badatelů. Jedná se o poměrně velký soubor čítající kolem 230 kusů z období 1559–1775. V rámci tohoto článku je představena pouze jejich část (82), která svým vznikem odpovídá Knize posledních vůlí (1576–1621) a nabízí tak možnost komparace. I když samotná kniha obsahuje kolem tisíce kšaftů, z dochovaných originálů do ní bylo přepsáno jen osm, 52 jich bylo zmíněno v souvislosti s jejich přijetím a uložením do truhlice na radnici, zbylé kšafy nejsou v knize nijak reflektovány. Jedná se o zajímavý pramen i pro studium měšťanské sfragistiky či jiných vnějších znaků (iniciály, způsob skládání testamentů do obálky, podpisy).

Kromě vnějšího popisu originálů testamentů se studie věnuje otázce, proč většina kšaftů nebyla do knihy přepsána, a na konkrétním příkladu, „nepořádném“ kšaftu Mikuláše Hlávky, se snaží nastínit jednu z možných odpovědí. Příběh je o to zajímavější, že se odehrává na pozadí pro Litoměřice historicky zlomové události – sjednocení městských práv v Českém království, kdy v roce 1610 došlo ke zrušení litoměřické kmetské stolice, která soudila podle magdeburského práva a zároveň byla vrchní odvolací instancí pro oblast severních Čech. Namísto ní vznikl úřad šestisoudců, který měl již soudit podle městského práva pražského, kodifikovaného v Koldínově zákoníku. Docházelo tak ke střetu ve výkladu práva (mj. odúmrtě). Studie poukazuje na význam dalších městských knih, především soudních, v nichž lze sledovat některé konkrétní soudní procesy a hlouběji pronikat do právní struktury testamentární praxe.